

Vaaldam se geheime

Deel 1

• *Renè Fourie*

In 1942 het Oranjeville dorpie net drie huise gehad. Die van De Kock, Piet Booyesen, Stoffel Steenkamp en dan die nuwe kerk. Vanaf 1960 het Oranjeville uitgebrei met oor die 500 mense. 'n Kafee, 'n Bank, 'n Hotel en vyf ander winkels, twee grofsmede en 'n meule.

Die Vaaldam was gebou in die vroeë 1930's. In 1938 is die dam voltooi. Die projek was gesamentlik hanteer deur Rand Water en Departement van Besproeiing. Die dam is gebou om 'n kapasiteit te hanteer van 2575 miljoen kubieke meter water wat onder normale omstandighede, sonder 'n hoë invloed van water, twee jaar kan water voorsien.

Toe die damwal vir die tweede keer gelig was het 'n hele klomp mense Oranjeville verlaat en was die huise gestroop. Van die families wat getrek het was Kriels, Minnies en du Plessis.

Maar die Vaaldam het 'n geheim. In sy diep donker waters lê die geskiedenis van boere wie se plase onder die waters lê.

In die 1850's het 'n Voortrekker met die naam van Hendrik Adriaan Roets (gebore op 3 Augustus 1824 te Cradock in die Oos-Kaap) hom kom vestig op 'n stuk grond aan die suide van die Vaalrivier. Die plaas was oorspronklik 3000 morg. Roets het met 'n perd sy plaas afgemeet. Hy was vergesel deur 'n landmeter, soos die gebruik was, om 'n half-uur in elke rigting te ry om die grense van sy plaas te merk. 'n Gedeelte van die plaas is vandag deel van die bestaande eiland van die RAU. Die kostes was 'n halfkroon (25 sent) en 'n geweerkolf aan die landmeter vir sy moeite.

Roets was deel van die Slag van Bloedrivier teen die Zoeloes en in Congella se slag het hy deelgeneem teen die Engelse. Hendrik was getroud met die mooi Jacoba Dorothea Christina du Preez (gebore op 19 Februarie 1825 by Somerset Oos - oorlede 6 Februarie 1893 op 67 jarige ouderdom). Kinders uit die huwelik was Susarah Susanna (Sarah) (Vosloo), Aletta Johanna "Letta" (Pistorius), Johan Hendrik Adriaan Roets, Jacoba Dorothea Christina Roets (Cilliers), Anna Francina Roets (Grové), Hendrik Johannes Roets, Dirk Daniel Roets, Jacobus Herclaas Roets en Judith Susara Johanna Roets (de Jager). Hul seun Hendrik Johannes word die eienaar van die plaas Knoppies-fontein waar die Vaaldam muur vandag is. Jacobus Hercules Roets erf die plaas Weltevrede wat 500 morg groot was.

In 1870 word die oorspronklike plaas verdeel. Zandfontein (1562) morg en Cypherfontein (Cyferfontein) (1438 morg). Zandfontein lê aan die oostekant en Cypherfontein aan die westekant. Beide die plase is groot gedeeltelik vandag onder water in die Vaaldam.

Hendrik se twee dogters, Sarah Susanna en Anna Francina, erf onderskeidelik die plase Cypherfontein en Zandfontein by Hendrik met sy afsterwe op 5 April 1897, op 72 jarige ouderdom.

Anna Francina was gebore op 5 September 1857 en sy is oorlede op 7 Julie 1926 in die ouderdom van 68. Sy tree in die huwelik met Roelof Grové wat gebore was op die 8ste April 1857 en oorlede is op 7 Februarie 1920, op 62 jarige ouderdom, as gevolg van asma. Sy hond het die begrafnis optog gevolg en op sy graf gaan lê en dit nooit verlaat nie.

Zandfontein is verdeel tussen hulle sewe kinders (200 morg ongeveer elkeen). Een van die kinders was Martha Catharina Grové, die oudste dogter, wat in die huwelik getree het op 20 jarige ouderdom met die Franse edelman Victor d'Assonville.

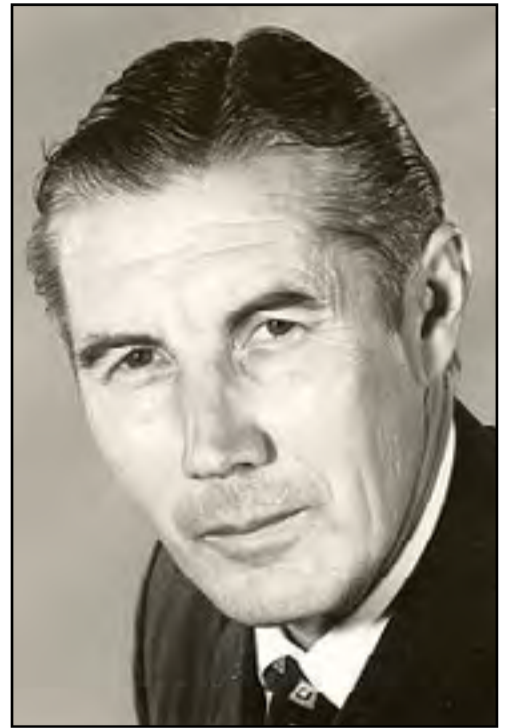
Victor was op 21 jarige ouderdom aangestel as Assistent Inspekteur van die Grenswag. Hy was afkomstig van Humansdorp. Sy gebied het gestrek van Viljoensdrif tot by die Wilgerivier, 'n afstand van so 50km. In 1896 breek Runderpes onder die vee uit en dit was Victor se werk om die grense te bewaak. Op

Bernardus Vosloo en Susarah Susanna Roets.

Hendrik Adriaan Roets en Jacoba Dorothea Christina du Preez.

Dr Victor d'Assonville.

hierdie togte het hy die Grové's ontmoet. In 1897, na die plaag van die Runderpes, tree Victor in die huwelik met Martha. Die d'Assonvilles lê die plaas Oase aan en besit ook die ou plaasopstal van Zandfontein. Victor en Marie (Martha) het vir hulle op Oase 'n ruim huis gebou waar hulle elke Nuwejaar gevier het met partytjies tot en met Martha se dood op 4 Maart 1934.

Susarah Susanna Roets, gebore 12 September 1849, tree in die huwelik met Bernardus Vosloo, gebore op die 30ste Augustus 1835. Cyferfontein is herverdeel tussen hulle kinders. Uit die huwelik is Jacoba Dorothea Christina Vosloo, Anna Maria Jacoba (van der Westhuizen), Sara Susanna (van der Westhuizen), Christoffel Bernardus Steyn, Hendrik Adriaan Vosloo, Johan Adam Vosloo, Aletta Johanna (Steenkamp), Anna Christina (Mocke), Christoffel Bernardus Vosloo jnr., Maria Magdalena (Fourie), Anna Francina Johanna (Bezuidehout - Steenkamp - Smit - Pretorius) gebore.

In 1899 breek die Tweede Vryheidsoorlog uit. Roelof Grové, pa van Martha, met sy twee seuns Hendrik (jnr.) en Roelof (jnr.) vertrek na die oorlogsfront. Victor d'Assonville, Roelof se skoonseun, werp ook sy lot by die boere in. Victor val onder die Frankfort Kommando.

Anna Grove probeer in 1900 die boerdery saam met haar dogters behartig. Hulle moes later vlug en wegkruip vir maande tussen walle en bosse van die Vaalrivier. Die Engelse brand Zandfontein se opstal af en hulle vee word gekonfiskeer. Anna en dogters word gevange geneem en op 'n oop trein vervoer vanaf Coalbrook na die konsentrasiekamp by Greenlands.

Sjieling, 'n Mosambiekse mynwerker, het drie geslagte lank vir die Grové's gewerk. In die Grové's se huis was 'n spens wat toegebou was waarin al die proviand gestoor was van die Grové's. Die was ontoeganklik. Sjielings het die spens bewaak terwyl Anna en haar kinders na die konsentrasiekamp gestuur was. Sjielings is op sy oudag sop gevoer deur Anna toe hy bedlënd was. Vir sy getrouheid is hy in die familie begraafplaas begrawe.

In 1902 word Roelof as krygsgevangene in Ceylon geplaas. Beide sy seuns het gedien onder Generaal de Wet. Victor d'Assonville word ook later net voor die einde van die oorlog gevange geneem en word slegs Norvalspont toe gestuur.

In 1914 lewer Hennie Vosloo 'n lasbrief af vir Victor d'Assonville, uitgereik deur Generaal De Wet. Victor neem die wapen op by Oase, sy plaas. Een van die grootste krisisse ontstaan in die Afrikaanse Volksgeskiedenis. Die smart wat op die huisgesin gewag het, het onberekenbare skade berokken. Die broedertwis wat 'n eienskap van die rebellie was, het sy nadraai op hierdie stuk Afrikaanse bodem gelaat. d'Assonville moes ses maande lank saam met ander Heilbron-

rebellie in 'n gevangenis in Kimberley deurbbring.

Victor en Martha begin eiehandig met behulp van Jim, 'n plaasarbeider, hul klipwoning stuk vir stuk opbou. Die klipwoning het gestaan waar RAU se geboue vandag staan. Die klippe het Victor self gaan kap naby Bloubosbank. Vandag is Bloubosbank onder water aan die suidweste kant van die eiland.

1923 tref 'n baie groot verlies vir Martha en Victor. Aletta Frederika, hul 10 jarige dogter, sterf aan rumatiekkoors in Heilbron.

Word vervolg in deel 2...

Bronne - dankie aan Oranjeville Biblioteek, Onder die Bodem van die Vaaldam, Randwater, Lulu Engelbrecht navorsing, L.C.J. Dreyer se vertelling deur Piet van Rooyen en RAU. Bronne van kinders verkry by Genealogy so ook die fotos en sterfte sertifikate van Roetse.

Kaart van plase Wikiwand.

Sterfsertifikaat van Jacoba Dorothea Christina du Preez (Roets).

Sterfsertifikaat Hendrik Adriaan Roets.